

הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל

ביאורים ופסקים בהלכות שמיטת כספים*

באותיות המעובות מובאות ההלכות בלשונו של הרמב"ם, ובאותיות הרגילות הדברים שנכתבו על ידי מרן הראי"ה קוק זצ"ל.

א. מצוות עשה להשמיט המלוה בשביעית שנאמר שמוט כל בעל משה ידו, והתובע חוב שעברה עליו שביעית עבר על לא תעשה שנאמר לא יגוש את רעהו ואת אחיו.

ויש אומרים שתיכף שנכנסה שביעית אסור לתבוע את החוב ולנגוש על פי בית דין. וכיוון שהוא נוגש הוא עובר על לא תעשה של לא יגוש, אלא שאם החזיר לו מעצמו איננו מחויב לומר לו משמט אני כי אם אחרי שכבר עבר עליו שביעית. והמנהג כסברא הראשונה. ויש ותיקין מחמירין כסברא האחרונה.

ב. אין שמיטת כספים נוהגת מן התורה אלא בזמן שהיובל נוהג שיש שמיטת קרקע, שהרי ישוב הקרקע לבעליו בלא כסף, ודבר זה קבלה הוא. אמרו חכמים בזמן שאתה משמיט קרקע אתה משמיט כספים בכל מקום בין בארץ בין החוצה לארץ ובזמן שאין שם שמיטת קרקע אין אתה משמיט כספים בשביעית אפילו בארץ.

ואין מקרבין על מצוה זו אפילו כשהיתה נוהגת מן התורה, משום שאין בה מעשה, שעיקרה הוא שלא לתבוע ולא לקחת את החוב בתורת חוב, והויא שב ואל תעשה, ואין מקרבין כי אם על מצוה שיש בה מעשה בקום ועשה.

* מתוך החיבור שבת הארץ של מרן הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל, הסובב את הלכות שמיטת לרמב"ם, ראו אור עד היום שמונת הפרקים הראשונים. הרב בן ציון שפירא, בנו של הגר"א שפירא שליט"א, מסר לידינו צילום כתב ידו של מרן הראי"ה זצ"ל, הכולל את פרק ט משבת הארץ, העוסק בשמיטת כספים.

על פי הנחיתו בחרנו שלא לפרסם את כתב היד כצורתו, אלא לדלות מתוכו את החידושים ופסקי ההלכה, מפני שכיום מצויים ספרי ליקוטים רבים, רחבים ומקיפים, המסודרים על פי הלכותיו של הרמב"ם. לפיכך מובאים כאן אותם חלקים מכתב היד שאינם ליקוט בלבד, אלא יש בהם ביאור או הכרעת הלכה.

ג. ומדברי סופרים שתהא שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה מכל מקום ואף על פי שאין היובל נוהג כדי שלא תשתכח תורת שמיטת הכספים מישראל. כך היא הסכמת הפוסקים, אבל יש אומרים שאין שמיטה נוהגת בזמן הזה כלל, ואפילו מדרבנן גם כן אינה נוהגת. ונראה שעליהם סמכו באיזו מדינות בחוץ לארץ שלא היו נוהגים דין שמיטה כלל, אפילו מדרבנן.

ה. שחט את הפרה וחלקה על דעת שהיום ראש השנה של מוצאי שביעית ונתעבר אלול ונמצא אותו היום סוף שביעית אבדו הדמים שהרי עברה שביעית על החוב.

ויש אומרים שאין בזה דין השמטת החוב משום שהיא הקפת החנות שאינה משמטת כמו שיבואר להלן. ואמרו על זה שאין הקפת החנות כי אם כשנוטל מעט מעט, והוא גובה את חובו בבת אחת, אבל כשלוקח ממנו בהקפה פעם אחת על דעת לפרוע אחר כך קודם שיתקבץ לו בכמה פעמים ביחד חוב גדול, זה הוא סתם מלוה ומשמטת. ויש אומרים שכיון שלקח ביום טוב שאסור לגבות ולהפרע, ואם לא היה יום טוב היה פורע מיד, לא נקרא זה הקפת החנות, והוא כסתם מלוה. ויש מקום לומר, שכיון שנתן בטעות בהקפה, שהיה סבור שכבר עברה שביעית, ואחר כך נמצא שלא עברה עדיין, והיא עוברת עכשיו על החוב ומשמטתו, ובודאי אם היה יודע כך לא היה מקיף כדי לאבד את חובו, על כן אין זה הקפת החנות כי אם מלוה בעלמא, שמכל מקום הוא חייב לו.

ו. ...והשביעית משמטת את השבועה... ז. כמה דברים אמורים בשבועת הדיינים וכל כיוצא בה מדברים שאם יודה בהן שביעית משמטתן אבל שבועת השומרים והשותפים וכיוצא בהן משבועות שאם יודה ישלם הרי זה ישבע לאחר השמיטה.

כלומר כל דבר שאם היה מודה לפני שביעית ועבר עליו שביעית היה משלם, כגון חובות שאינם מדרך הלואה, כי אם משותפות ושמירה וכיוצא בהן, אין שביעית משמטת את שבועתן.

וכן אם לוח ממנו ערב שביעית ולמוצאי שביעית נעשה לו שותף או אריס, ומחייב אותו בשבועת השותפין והאריסין, אינו יכול לגלגל עליו את השבועה של ההלואה דערב שביעית, אם נפטר מצד שהיה עד אחד מסייע אותן, או שלא טען אז טענת בריא, שלא היה אפשר לחייבו שבועה, גם עכשיו אין הגלגול יכול לחייבו שבועה, שהרי אפילו אם היה חייב שבועה ודאית לפני שביעית מכח מלוה גם כן

היתה שביעית משמטת אותה כשם שהיא משמטת את גוף המלוה. אבל אם נעשה לו שותף או אריס ערב שביעית וחלקו, ולמוצאי שביעית לוח הימנו ונחייב לו על ההלוואה בין שבועת התורה ובין שבועה דרבנן, אף על פי שחלקו לפני שביעית מגלגלין עליו, משום שאין שביעית משמטת את שבועת השותפין והאריסין, וכיוצא בהן כל שאינן באים מכל של מלוה.

מי שחייב לחבירו ונשבע לשלם לו כל דבר ששביעית משמטת פטור גם כן מלשלם מכח השבועה, דלא נשבע לשלם רק כל זמן שחייב לשלם מן הדין, ואם כן אם הזמן שקבע בשבועתו היה לפני שביעית, והוא עבר ולא שילם בזמן שנשבע עליו, עבר על שבועתו. ומכל מקום רמיה עליה חובת הפרעון, וגם חובת השבועה, שאף על פי שלא שילם בזמנו, צריך עוד לשלם מתי שיוכל. מכל מקום כיון שעבר עליו שביעית אף על פי שלא נתקנה שבועתו על מה שעבר, שכבר עבר עליה כשהגיע הזמן לפני שביעית ולא שילם, מכל מקום על להבא הפקיעה השביעית את חיובו, והרי זה יכול להתיר את שבועתו על פי חכם, שחשוב כאילו פרע, ואין צריך באמת שום היתר, אלא שעבר על השבועה במה שעבר. אבל אם נשבע שישלם בזמן כזה שאין המוגבל בשבועתו חל הוא אחר שביעית, אז לא עבר כלל על השבועה, שהרי אין כונתו בשבועה כי אם לשלם את חובו שהוא חייב, וכיון שעבר עליו שביעית כבר נפקע חובו, ואיננו חייב עוד. ומיירי שעצם זמן הפרעון הקבוע הגיע לפני שביעית, אבל אם היה זמן קבוע לאחר שביעית אז אין שביעית משמטתו כלל. שכיון שאיננו יכול לתובעו בשביעית לא קרינן ביה לא יגוש. ואף על גב שכשנשבע שישלם לאחר זמן שכבר יעבור עליו שביעית ידע שיחול שביעית בינתיים, והיה ראוי שתחול עליו חובת השבועה, שהרי כך קיבל על עצמו לחייב עצמו לשלם אף על פי שאינו חייב, מכל מקום צריך לומר שחשב שבעל החוב יעשה פרוזבול ויהיה מחוייב מן הדין לשלם מתוך כך נשבע לו לשלם לו בזמן המוגבל אחר שביעית. וכיון שהוא לא עשה פרוזבול, באה שביעית והפקיעה את החוב, וממילא הפקיעה את שבועתו. ולפי זה אם פירש שאף על פי שלא עשה פרוזבול או אף על פי שתשמט שביעית אשלם לך ונשבע על זה חייב לקיים את שבועתו, שהרי ידע שיפטור וחייב את עצמו.

ת. הלוהו ותבעו וכפר בו והגיעה השמיטה והוא בכפירתו והודה אחר שעברה שביעית או שבאו עליו עדים אחר השביעית אין השביעית משמטת. ואף על פי שהשביעית משמטת את השבועה היינו שאם הוא תובעו שישבע לו על כפירתו שכפר עוד קודם שביעית, או שהחוב נמשך מקודם שביעית אינו יכול

לתובעו, ואף שאינו תובעו ממון כלל רק שבועה, משום שכיון שאינו יכול לתבוע את הממון כן אינו יכול לתבוע את השבועה, והתביעה של השבועה לא נפסקה נגישתו והיה יכול לגוש אותו בשביעית על כן היא משמטת, אבל כשהודה אחר השביעית שבא עתה חיוב חדש של ממון שלא היה בתחילה כלל כל זמן שכפר, ועל זאת התביעה לא היה יכול לגוש אותו כלל בשביעית, הויה כמלוה חדשה שנתחדשה לאחר שביעית. ואף על פי שהשבועה כבר נשמטה מזאת המלוה גופא, אבל עצם החוב שנתעוררה היכולת של התביעה עתה לאחר ההודאה שהיתה אחר שכבר עברה השביעית זה לא נשמט.

ויש חולקים על זה ואומרים שהיא משמטת כל זמן שהוא עומד עדיין בחיוב שבועתו עליה ויכול לנגוש אותו מצד השבועה, גם עצם החוב נשמט. ומתי אינו נשמט דוקא כשכבר נשמע ונפטר מזאת התביעה, או שהביא עדים ונפטר, שפקעה ליה נגישת תביעה לגמרי, ואחר כך הודה שעדי שקר היו, אז אינה משמטת.

ויש מי שאומר שיש חילוק בדבר. אם בא לבית דין קודם שעברה שביעית ונתחייב שבועה בבית דין, נקבע החוב על השבועה, ואז כשעבר השביעית ולא נשבע נשמט כל החוב, שהרי הוא נשאר רק על השבועה. אבל כל זמן שלא חייבוהו בית דין שבועה, אף על פי שכפר, והיה בענין כזה שאם היה בא לבית דין היה מתחייב שבועה, מכל מקום עתה אין כאן שום חיוב שבועה, ולא חוב כיון שכפר אין זה ידוע שיש כאן חוב, על כן אם אחר כך הודה מתחייב אם היתה הודאתו אחר השביעית. ומסתבר שבעל סברא זו יסבור שבעינן שתהיה על כל פנים כפירתו בבית דין, אלא שלא הספיקו לחייבו שבועה, על כן נחשב כאילו אין כאן חוב, אבל אם היתה כפירתו שלא בבית דין, לא מסתבר כלל שבזה נפקע כח השמיטה, שהרי מכל מקום הוא יכול לנגוש אותו.

ויש אומרים שאם היתה הכפירה באופן טענה כזאת שלא השאירה אחריה חיוב שבועה כגון שהיתה טענת ספק, או שהיה לו עד המסייע לו שעל ידי זה נפטר מן השבועה, אז נקבעה הכפירה לפוטרו לגמרי, ואין שביעית משמטתו, על כן אם חזר והודה אחר שביעית, ונראה שהוא הדין אם באו עדים אחר שביעית, נקבע החוב מחדש ואין שביעית משמטתו. אבל אם נשאר חיוב שבועה על החוב, בין שבועת התורה בין שבועה דרבנן, הרי יש כאן נגישה, והשביעית משמטתו אפילו חזר והודה אחר כך אחר שביעית גם כן כבר אבד החוב.

ט. המלוה את חבירו וקבע לו זמן לעשר שנים אינו משמיט, אף על פי שהוא בא לידי לא יגוש הרי הוא עתה אינו יכול לנגוש. התנה עמו שלא יתבענו שביעית משמטת.

ויש אומרים דהתנה עמו שלא יתבענו אינה משמטת. אלא אם התנה עמו רק שלא יתבענו בבית דין אבל יתבענו בינו לבין עצמו, שבכהאי גוונא עדיין יש בו נגישה. ויש אומרים שכיון שיכול לתפוס משלו אף על פי שהתנה שלא יתבענו, מכל מקום אינו מוחל לו, מקרי לא יגוש. ועוד מפני שהוא נגוש מעצמו כיון שאינו יוצא ידי שמים עד שיפרע. ויש שמגמגמים על עיקר דין זה ונוטים לומר שלעולם אין שביעית משמטתו כיון שהתנה שלא יתבענו, ואפילו אם רק התנה שלא יתבענו בבית דין יש לומר כיון שאינו יכול לנגוש בבית דין, אין זה חשוב נגישה מה שיתבענו בעצמו, והוי דומיא דמלוה שכפר בה, שאף על פי שיכול לתובעו בינו לבין עצמו מכל מקום כיון שבבי"ד אינו יכול לתובעו אין זו נגישה.

י. המלוה את חבירו והתנה עמו שלא תשמטנו שביעית הרי זה נשמט, שאינו יכול לבטל דין השביעית. התנה עמו שלא ישמיט הוא חוב זה ואפילו בשביעית תנאו קיים, שכל תנאי שבממון קיים. ונמצא זה חייב עצמו בממון שלא חייבתו תורה והוא חייב.

ולדעה הסוברת שאף על פי שאין השביעית משמטת אלא בסופה היינו שאינו מחוייב לומר משמט אני, אבל איסור הנגישה נוהג כל השנה השביעית, יש לומר שאין מועיל על זה שום תנאי, שהוא יכול לחייב את עצמו בממון שאינו חייב, על כן נחשב כאילו אחר השביעית נתחייב מחדש, על כן מותר לו לתובעו, אבל בתוך שנה השביעית להסוברים שיש איסור תביעה אפילו אם נאמר שנתחייב מחדש גם כן לא מהני שמכל מקום השנה עצמה משמטת תיכף אחר ההתחייבות. אלא שיש לומר שגם לדעה זו אינה משמטת שנת השביעית עצמה, משום שהחוב החדש שמחייב את עצמו מכח תנאי שלו, אין זה מלוה כי אם חיוב אחר. והוי כחיוב שכר שכיר, ושאר חובות שאינם מחמת מלוה שאין שייך בהם השמטת שביעית.

אם כתב בשטר לשון פקדון הרי זה כמתנה שלא ישמיט אותו בשביעית ועל כן אינו משמט.

אם נהגו לכתוב בשטרות לשון המועיל שלא ישמיט בשביעית אם נמצא בשטר אחד שלא נכתב לא אמרינן דהוי כאילו נכתב כמו שאנו אומרים כיוצא בזה בלשונות אחרים של תיקון שטרות, שכאן כיון שאפשר לתקן מניעת ההשמטה על ידי

פרוזבול, יש לומר שלא חשש בעל השטר להתנות שלא ישמיט, או אולי חפץ באמת להלות באופן שישמיט ולקיים מצות שמיטה כדין, שמצוות חביבות עליו.

יא. הקפת החנות אינה נשמטת ואם עשאה מלוה נשמטת. שכר שכיר אינו נשמט ואם זקפו עליו במלוה נשמט. ומקריא מלוה משקבע זמן פרעון.

יב. קנסות של אונס ושל מפתה והמוציא שם רע אינם נשמטין ואם זקפן במלוה נשמטין. ומאימתי נזקפין במלוה משעת העמדה בדין. ומיירי שרק עמד בדין, אבל לא כתבו לו בית דין פסק דין על זה, שאם כתבו לו פסק דין אינו משמט משום דמעשה בית דין אינו משמט כמו שיתבאר לקמן.

יג. המגרש את אשתו קודם השמיטה אין כתובתה נשמטת ואם פגמתה או זקפתה עליו במלוה נשמטת. והוא הדין שתוספת כתובה אינה נשמטת אלא אם כן פגמה הכתובה או זקפה במלוה, וכן הנדוניא שלה שצריך להחזיר גם כן דינה ככתובה ואינה נשמטת, רק אם פגמה את יסוד הכתובה.

ויש מי שנראה מדבריהם שתוספת כתובה אינה נשמטת מפני שהיא כמעשה בית דין דומיא דכתובה. ויש אומרים שחיובים שאדם מחייב את עצמו אפילו לא יהיו מעשה בית דין גם כן אין שביעית משמטת. והדעה הראשונה שסוברת שטעם כתובה ותוספת כתובה משום דמעשה בית דין הם, סוברת דכל החיוב שאדם מחייב את עצמו נעשים הם מלוה מיד, ונשמטים עד שיעשו מעשה בית דין, שאז אינם נשמטים עוד.

הבא מכח נכרי הרי הוא כנכרי שאין שביעית משמטתו, ולכן מי שקנה שטר מן הנכרי על חברו, אין השביעית משמטתו, כיון שלא היתה משמטת כשהיתה ביד נכרי. וכן מי שערב לחבירו אצל מלוה נכרי ופרע להנכרי, ולקח השטר מן הנכרי, ותובע עכשיו את חבירו באותו השטר עצמו שקיבל מן הנכרי, אין השביעית משמטתו. אבל בלאו הכי משמטת אף על פי שפרע לנכרי בשבילו, מכל מקום כיון שלא בשטר של הנכרי הוא נפרע ממנו, כי אם בשטר שנתן הוא בעצמו עליו, אף על פי שיסוד הדבר בא מחוב הנכרי, מכל מקום אינו כנכרי בזה ושביעית משמטתו.

יד. המלוה על המשכון אינו משמט, והוא שיהיה החוב כנגד המשכון. ואם היה יתר משמיט היתר.

ויש אומרים שאפילו היה המשכון על חלק קטן מן החוב אינו משמט את כל החוב. משכנו שלא בשעת הלואתו, על פי בית דין דינו כמלוה על המשכון שאינו משמט, ואפילו אם לא היה המשכון בידו במוצאי שביעית כגון שהיה כסות לילה שהחזיר לו לפני בא השמש, או כסות יום שהיתה אצלו ביום כדין משכון שלא בשעת הלואתו שצריך להחזיר לו כסות יום ביום לילה בלילה, מכל מקום גם בשעת החזרה דינו כאילו היה המשכון אצלו. אבל אם תפס מעצמו משכון מהלוה, אין דינו כמלוה על המשכון, ואפילו בזמן שהמשכון אצלו, כיון שלא בא לידו בתורת משכון אינו מועיל שלא להשמיט את החוב.

טז. כשראה הלל הזקן שנמנעו מלהלוות זה את זה ועוברין על הכתוב בתורה השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמיטה, התקין פרוזבול כדי שלא ישמיט החוב עד שילוו זה את זה. ואין הפרוזבול מועיל אלא בשמיטת כספים בזמן הזה שהיא מדברי סופרים אבל שמיטה של תורה אין הפרוזבול מועיל בה.

ויש חולקין ואומרים שתקנת פרוזבול מועלת משום הפקר בית דין הפקר אפילו נגד שמיטה של תורה. ולדבריהם יש כח ביד בית דין לא לכד להפקיע חיוב של ממון ממי שהוא חייב לפרוע וליתן, אלא גם להוציא ממון ממי שאינו חייב כלל בתורת תקנה קבועה. ויש אומרים שאין לבית דין כח להפקיר ממון כי אם בתורת שב ואל תעשה דהיינו לתקן להפקיע איזה שיעבוד או חוב, שלא יהיה המתחייב צריך לשלם, אבל לחייב בתורת תקנה קבועה שיתן המוחזק ויוציא מידו ממון שלא כדין תורה זה אינו בכח בית דין, דהוי בהעברה על דברי תורה בקום ועשה. רק אם ראו איזה דבר לצורך הוראת שעה, אז הם יכולים גם כן לעקור דבר מן התורה בקום ועשה למגדר מילתא כמו אליהו בהר הכרמל. והכי נמי יכולים לעקור ולחייב ממון אפילו להוציא ממי שאינו חייב בהוראת שעה, אבל לעשות תקנה קבועה לדורות אינם יכולים כי אם בשב ואל תעשה. ועל כן פרוזבול שתקנתן היא שמוציאין מהלוה את החוב שהשמיטתו תורה, מוכרחים אנו לומר שמועיל דוקא בשמיטה דרבנן, כשביעית בזמן הזה.

ויש מי שנראה מדבריהם שהפרוזבול מועיל מן התורה אפילו בלא תקנת הלל, שדין הפרוזבול הוא דין מוסר שטרותיו לבית דין שמן התורה אינו משמט, אלא שאין ראוי ללמד את הרבים לעשות תקנה להפקיע מצות התורה, שאף על פי שאינם

עוברים על איסור של לא יגוש מכל מקום המצוה של שביעית בהשמטת כספים היא מופקעת מידם, ודמי למי שאינו לובש טלית החייבת בציצית ומתוך כך הוא פוטר את עצמו מן המצוה, שעל זה מענישין בעידן ריתחא, מפני שראוי להדר לקיים המצוות. וקל וחומר שאין ראוי כלל לעשות טצדקאות להפטר מהן, אלא מפני שראה הלל שדבר זה מביא תקלה ועברה, לימד את הכל להפקיע חיוב של השמטת הכספים על ידי פרוזבול. וגם זה הלימוד להפקיע המצוה על פי היתר לדבריהם לא היה ראוי לקבוע לרבים כי אם משום ששביעית בזמן הזה דרבנן. ולפי זה בשביעית דאורייתא אם מגיע הכרח לקבוע איזה היתר של הפקעה לרבים, אין לקבוע אותו לדורות כי אם להוראת שעה, כדין של הפקעת בית דין בממון שבקום ועשה שהיא רק להוראת שעה ומגדר מילתא להדעה הסוברת שעיקר יסוד הפרוזבול היא משום זה רק בשביעית דרבנן, שנתבארה לעיל. ואפילו אם שביעית היא דרבנן, אם אפשר לעשות את ההפקעה היא רק להוראת שעה, שבוה יתוקן הענין של המכשול, אין לעשות זה בקביעות כי הלא גם ללמד לרבים ההפקעה שהוא דין תורה הוצרכנו להתיר דוקא משום שראה שעוברים על הכתוב בתורה, ושהיה הכרח לעשות תקנה לעניים ולעשירים. והתיקון לא היה בא מהוראת שעה, כי אם לא יהיו המלוים בטוחים גם לשמיטות הבאות, יש שימנעו מהלוות הלוואות גדולות העומדות זמנים ארוכים, והיה גם הקלקול גדול. אבל אם אפשר לתקן דבר על ידי הפקעה של הוראת שעה, אין היתר ללמד דין הפקעה לרבים בקביעות. ולפי זה ענין הפקעת השמטת קרקעות הנהוגה על ידי מכירה לנכרי, כיון שאפשר לתקן זה כל זמן שהמצב דורש, לפי הענין של הסרת המכשול שלא יבחין לעבור על איסורי שביעית באיסור ממש, ושלא תצא משם קלקלה להעניים ולישוב הארץ בזמננו, וכל זה מתוקן הוא על ידי הוראה מיוחדת לכל שמיטה לפי הצורך שלה. אין ללמד לרבים הפקעה זאת בתורת תקנה קבועה כי אם להורות על פי הוראת שעה בכל שמיטה לפי ענינה. ולפי מצב העם היושב בארץ ישראל שלהם נוגע ענין ההיתר שנעשה על ידי הפקעה זו.

יז. אין כותבין פרוזבול אלא חכמים גדולים ביותר, כבית דינו של רבי אמי ורבי אסי, שהן ראויין להפקיע ממון בני אדם, אבל שאר בתי דינין אין כותבין. ויש אומרים שכותבים פרוזבול בכל בית דין, ואין צריך כלל בית דין חשוב כי הפקעת הממון באה על ידי תקנתו הקבועה של הלל הזקן שתיקן לדורות, אלא שתקנתו היתה על ידי זה האופן שימסר הדבר לבית דין, אבל כיון שמתקיים האופן התקנה, כבר מופקע הממון מכח התקנה הראשונה של הלל, ואין צריך שהבית דין כותב הפרוזבול יהיה לו כח זה של הפקעת ממון בני אדם. ואף על פי שלא המחום

בני העיר עליהם גם כן שפיר דמי. אבל נראה שבית דין צריכים להיות בקיאים בדין פרוזבול.

יט. אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע. אם אין קרקע ללוה מוכר לו המלוה כל שהוא בתוך שדהו, אפילו קלח של כרוב. השאילו מקום לתנור או לכירה כותבין עליו פרוזבול. היתה לו שדה ממושכנת כותבין עליה פרוזבול. ואין לסמוך בזה על קנין קרקע שיש לכל אדם לקבורה, או חלקו של כל אחד מישראל בארץ ישראל כמו שנוהגין לסמוך על זה בשטרי הודאה, שכאן צריך שיהיה לו קרקע בהקנאה ברורה.

כד. המוציא שטר חוב אחר שביעית ואין עמו פרוזבול אבד חובו. ואם אמר היה לי ואבד נאמן, שמזמן הסכנה ואילך בעל חוב גובה שלא בפרוזבול, ולא עוד אלא כשיביא בעל חוב את שטרו או כשיבא לתבוע במלוה על פה אומרים לנתבע שלם לו. ואם טען הנתבע ואמר איה פרוזבול שלו אומרים לתובע היה לך פרוזבול ואבד, אם אמר הן נאמן ואם הודה שלא כתב פרוזבול אבד חובו. והיתומים אינם צריכים פרוזבול.

ויש מי שאומר שאפילו היו הלויים יתומים גם כן אין חוב שלהם צריך פרוזבול, והחוב שחל על שיעבוד קרקעות ונכסי אביהם קיים בלא פרוזבול, משום שהם עצמם היתומים לאו בני תביעה נינהו שינגשו אותם שהרי לא לוו כלום אלא נכסי אביהם הם החייבים מצד השעבוד ולא שייך כאן נגישה, ולפי זה אפילו היו גדולים כשמת אביהם יש לומר גם כן שאינם צריכים פרוזבול, וביתומים גדולים טענין להו שמא היה לאביכם פרוזבול ואבד, או שמא התנה שלא תשמטנו שביעית.

כה. הוציא פרוזבול וטען הנתבע ואמר מלוה זו שהוא תובע אחר פרוזבול זה היתה. והתובע אומר קודם פרוזבול היתה, התובע נאמן, שאילו אמר היה לי ואבד נאמן ואף על פי שאין אנו יודעים זמן הפרוזבול שאבד. ואפילו במלוה על פה שיכול הלוה לומר פשעתי אינו נאמן במלוה נגד טענת המלוה שאומר שהפרוזבול היא אחר המלוה, משום דמסייע לו חזקה דלא שביק היתירא ואכל איסורא, ואין הלוה נאמן לטעון נגד חזקה כזאת אפילו במיגו.

כו. טען הנתבע ואמר מלוה יש לו אצלי והתובע אומר לא כי אלא הקפת חנות היא שאינה נשמטת שהרי לא זקפתיה מלוה. הרי זה נאמן, שהרי אם ירצה

יאמר מלוח היתה ופרוזבול היה לי ואבד, שכיון שתקנו חכמים פרוזבול חזקה היא שאין אדם מניח דבר מותר ואוכל דבר אסור. ומזה נלמד שאם הוא אדם שאנו יודעים בו שהוא שביק היתירא ואכיל איסורא ואינו מדקדק באיסורין כלל, אינו נאמן לומר פרוזבול היה לי ואבד וגוי שאין טוענים לו בזה, עד שיברר שהיה לו פרוזבול. ואפילו אם הוא שביק היתירא ואכיל איסורא בענינים אחרים שכל ישראל זהירים בהם, ולא ראינו אותו שביק היתירא ואכיל איסורא בעניני שמיטת כספים, יש לומר דשוב הורעה חזקתו על כלל המצות כולם, ואינה עוד חזקה אלימתא, ועל כל פנים נאמן בזה הלוח במקום שיש לו מיגו דפרעתך או טענה אחרת הפוטרותו.

כת. כל המחזיר חוב שעברה עליו שביעית רוח חכמים נוחה הימנו. וצריך המלוה לומר למחזיר משמיט אני וכבר נפטרת ממני. אמר לו אף על פי כן רצוני שתקבל יקבל ממנו, שנאמר לא יגוש והרי לא נגש. ואל יאמר לו בחובי אני נותן לך, אלא יאמר לו שלי הם ובמתנה אני נותן לך. ויש מי שנראה מדבריו שאף על פי שהשיעית משמטת מאליה מכל מקום מצוה של תורה היא שיאמר בפירוש משמט אני את חובי. ונראה שסוברים האומרים כן שהיא מצוה לומר כן אפילו מי שלא הביאו לו הלוחים את חובם, אלא שאין זה מעכב לענין הפקעת שביעית. ורבים חולקים על זה ואומרים שאין שום מצוה לומר משמט אני כי אם שהביאו לו הלוחים את חובותיהם או מצוה שיאמר להם משמט אני.

כט. החזיר לו חובו ולא אמר לו כן מסכב עמו בדברים עד שיאמר לו שלי הם ובמתנה נתונים לך, ואם לא אמר לא יקבל ממנו אלא יטול מעותיו וילך לו. ויש אומרים שמותר לו אפילו לכפותו שיאמר לו שלי הם ובמתנה אני נותן לך, שכיון שכבר החזיר לו גלי אדעתיה שאיננו מקפיד על המעות, וכבר זכה בהם המלוה, אלא שמצות התורה היא שתתקיים מצות שמיטה, והוא קיים במה שאמר משמט אני. אבל אם לא ימלא הלוח את דבריו לומר לו שנתן במתנה נמצא שהשמטתו איננה השמטה, כיון שהוא מקבל את הכסף בתורת פרעון, על כן סוברים האומרים כן שמותר גם כן להכריחו שיאמר שהוא נותן לו במתנה, שבוה עושה הלוח גם כן היכר לדבר השמיטה. ויש מי שאומר שאסור למלוה לקבל את הכסף מיד ולהצניעו בפני הלוח, שניכר שהוא מקבלם משום חוב, אלא הוא תולה אותם לפניו במקום גלוי, שמראה שאינו חפץ עדיין לקבלם עד שיאמר לו שלי הם ובמתנה אני נותן לך.

מי שיש לו עיסקא משל חבירו שביעית משמטת הפלגא שהיא מלוה אבל הפלגא שהוא פקדון אינה משמטת. ויש מי שאומר שאינה משמטת גם כן את הפלגא של מלוה, כיון שעיקרה היא לעיסקא חשובה מצוי ביד המלוה.

שושבינות, והוא שבזמן שישא אדם אשה משלחין לו רעיו ומיודעיו מעות במתנה כדי שיתחוק על ההוצאה שמוציא לענין הנשואין, ובאים הרעים ששלחו לו ואוכלין ושותין עמו בשבעת ימי המשתה, הכל כמנהג המדינה. ואלו המעות שמשלחין נקראין שושבינות. ואם ישא האחר אשה צריך הוא לשלח להאחר כמו ששלח הוא. ואם לא חזר ושלח לו כשנשא הוא יכול לתובעו על זה, שהשושבינות נגבית בבית דין, מכל מקום אין שביעית משמטתו, מפני שאינו יכול לנגוש אותו ולתובעו עד שישא כדרך שנשא הוא, על כן לא קרינן ביה לא יגוש. ודוקא כשלא עברה שביעית אחר שנשא המשלח הראשון. אבל אם אחר שנשא עברה שביעית משמטת, שהרי היה יכול לנגושו משעה שנשא הוא, והוי ככל חוב דעלמא. וכיון שעברה שביעית השמיטתו.

אבל יש מי שאומר שכל חוב שמתחילתו לא חל עליו דין שביעית, מאיזה טעם שיהיה, שוב אף על פי שנעשה אחר כך ראוי שתחול עליו תורת שביעית, אינו חל עליו עוד דין השמטה, ואינו צריך פרוזבול, אלא אם כן היה בתחילה חוב שאיננו מלוה ואחר כך זקפו במלוה, שבשעת הזקיפה היא נעשה חוב חדש. אבל כל מה שלא נשתנה שמו מחוב שאינו מלוה למלוה, אין שביעית משמטת מה שלא היה ראוי להשמיט מתחילתו, אם כן גם בשושבינות לדידהו כיון שקודם זמן הנשואין אין שביעית משמטתו, אינה משמטת גם כן אחר שכבר הגיע זמן הנשואין ועבר שביעית אחר כך. ואף על גב שהמלוה לזמן אם הגיע הזמן לפני מוצאי שביעית ודאי שביעית משמטתו וצריך פרוזבול, אם כן גם שושבינות דומה כמו שהגיע הזמן קודם שביעית אם נשא לפני שביעית, יש לומר שדוקא כשיש זמן קבוע שאנו ידועים שיכלה קודם מוצאי שביעית נעשה החוב בתחילה ראוי לנגישה בשעה שהחוב הוא להשמיט, אבל בנשואין של שושבינות שאין על זה זמן קבוע, ואיננו יכול לנגושו על ידי שיקבע את הנשואין לפני השמיטה יש לומר שאינו ראוי לבא לידי לא יגוש.

והעיקר הוא שכל שהמניעה היא רק מצד הזמן, אז אף שאם הלוהו לעשר שנים שאין שביעית הראשונה משמטתו מכל מקום השביעית שבאה אחר הזמן היא משמטתו, אבל מה שלא נעשה מלוה עד אחר שיעבור איזה זמן אין שביעית משמטת גם אחר כך, כל זמן שלא נזקפה במלוה, שנעשה אז חוב חדש, אבל כל שנמשך מזמן הראשון יש לומר שאין שביעית משמטתה. על כן שושבינות אינה מלוה גמורה, כי אם דבר ממוצע בין מלוה למתנה, על ידי שלא נשא השושבין המשלח הרי זה מתנה,

ואחר כך כשנשא נעשה הדבר מלוה. וכל כיוצא בזה שבתחילה היה חוב זה דבר שאינו מלוה יש לומר שגם אחר כך אין שביעית משמטתו.

מי שהיה שותף עם חבירו והיו מתעסקים בסחורות ובשטרות ונשאר ביד אחד מהשותפים, אין שביעית משמטתו, שאין שביעית משמטת אלא מלוה. והוא הדין אם כבר כלה אצל השותף כל חפצי השותפות, ואין לו כלל במה לשלם, כי אם שילוח ממקום אחר מכל מקום אינו משמט, הואיל ומתחילתו אינו מלוה רק משותפות.

וכן כל דבר שאינו מלוה כגון שמכר לו דבר ולא קבע זמנו לשלם אחר שביעית, מכל מקום אין שביעית משמטתו כיון שאין תחילתו מלוה.

ערב שפרע למלוה, וקודם שפרע הלוח לערב הגיע שנת השמיטה משמט, כי זהו מלוה ממש מתחילתו, משעה שפרע, כל זמן שהוא יכול לגבות את החוב כותבין פרוזבול, והיינו כל שנת השביעית עד סופה.

שטר חוב שעברה עליו שביעית ולא נכתב עליו פרוזבול, מוציאין אותו מהמלוה להחזירו ללוה, מפני שעצם השטר של הלוח היא, ואפילו אם המלוה פרע את שכר הסופר איננו כי אם חוב של הלוח. וזה החוב עצמו שביעית משמטתו. ויש אומרים שלפי השוויון של דמי הנייר חשוב כמשכון נגד זה החוב של השטר, אבל לא נגד השכר של פעולת הסופר שהשטר הפרוע איננו שווה כי אם דמי הנייר לצורך על פי צלוחיתו, ואין השטר מועיל להיות כל החוב כולו כמלוה של המשכון, משום שלא נתקבל כלל השטר על הבטחה של הלואה זו מצד עצם שיווי הנייר שלו, על כן אפילו לדעת האומרים שמלוה על המשכון אינו משמט אפילו מה שהיה יותר משיווי המשכון, מכל מקום בעינין שהמשכון יהיה ניתן על דבר החוב, אבל ההלואה העקרית והלואה השכר של הסופר הם שתי הלואות, אבל דמי הנייר ושכר של הסופר היא הלואה אחת על כן לדעת הסוברים שכנגד כולו אינו משמט במלוה על המשכון גם כאן צריך לשלם הלוח את כל שכר הסופר, אבל לדעת הסוברים שרק כנגדו אינו משמט, איננו צריך לשלם לו כי אם דמי הנייר שהוא שווה עכשיו ויתר שכר הסופר נשמט. ויש מי שאומר שהשטר כיון שלא נלקח כלל על הבטחת שכר הסופר כי אם על הבטחת החוב מצד ראייה שבו, אין דינו כמשכון אפילו נגד שכר הסופר.

המוכר שטר חוב לחבירו ואחר כך עברה עליו שמיטה אין הלוקח חוזר על המוכר, שהלוקח פשע מעצמו שלא עשה פרוזבול, ואם כבר עבר עליו שמיטה כשמכרו, טוענים ללוקח שהמוכר היה לו פרוזבול ואבר, ואם הודה המוכר שלא היה לו פרוזבול, אם אין לו נכסים אינו נאמן לחוב ללוקח. ואם יש לו נכסים נאמן ונפטר הלוח והמוכר ישלם ללוקח.